

ZINĀTNISKIE RAKSTI

APĢĒRBS – CILVĒKA UN SABIEDRĪBAS SPOGULIS: APĢĒRBA IZPĒTES IESPĒJAS UN NOZĪME VĒSTURES ZINĀTNĒ

Inna Rozentāle

Mg. hist., Latvijas Universitātes doktorante, LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģijas nodaļas zinātniskā asistente.

Zinātniskās intereses: materiālā un garīgā kultūra Latvijas teritorijā vēlajā dzelzs laikmetā.

E-pasts: inna.rozentale@gmail.com

Raksts ir veltīts plašai un daudzveidīgai lietisko avotu apakšgrupai – apģērbam. Raksta mērķis ir noskaidrot apģērba kā vēstures avota informatīvo kapacitāti jeb to, cik plašu un daudzveidīgu informāciju pētnieks varētu iegūt, analizējot šo lietisko avotu apakšgrupu. Rakstā ir aplūkota apģērba saikne ar individu un tā nozīme sabiedrības vēstures izpētē, kā arī sniegta apģērbā ietverta iespējamo informatīvo slāņu raksturojums un to izmantošanas iespējas vēstures izpētē. Piemēriem galvenokārt izmantoti arheologu pētījumi par aplūkojamo tēmu, ko papildina etnologu, mākslas vēsturnieku, filozofu, psihologu un modes industrijas speciālistu atziņas.

Atslēgas vārdi: apģērbs, vēstures avots, indivīds, sabiedrība.

IEVADS

Cilvēka identitātes formēšanās procesā nozīmīgi ir priekšstati par pagātņi – ne vien atmiņas par savas dzimtas vēsturi, bet arī par tautu un valstu veidošanos, cilvēka un Zemes rašanos un daudz ko citu. Šīs zināšanas palīdz cilvēkam identificēties ar konkrētu sabiedrību un nostiprina piederības sajūtu noteiktām sociālām grupām. Savukārt pieprasījumu pēc informācijas, kura nav saglabājusies tuvinieku atmiņās, apmierina dažādu nozaru zinātnieki, analizējot daudzveidīgas avotu grupas. Plašu, ar cilvēka un sabiedrības vēsturi saistītu informāciju pēta vēsturnieki, balstoties uz lietiskajiem,

rakstītajiem, ikonogrāfiskajiem un mutvārdu vēstures avotiem. Neapšaubāma ir lietisko avotu nozīme vēstures izpētē. Piemēram, lietiskie avoti (senvietas un senlietas) ir vienīgās liecības par Latvijas vēsturi vairāk nekā 11,5 tūkstošus gadu ilgā periodā,¹ tikai par pēdējiem aptuveni 800 gadiem ziņas par vēstures procesiem Latvijas teritorijā ir rodamas arī rakstītajos avotos, kurus papildina ikonogrāfiskie vēstures avoti un salīdzinoši nesen pierakstītie mutvārdu vēstures avoti. Lietiskie avoti ir nozīmīgi arī viduslaiku, jauno un jaunāko laiku vēstures izpētē, jo tajos var saglabāties informācija, kas netiek atspoguļota citās vēstures avotu grupās.

Šis raksts ir veltīts plašai un daudzveidīgai lietisko avotu apakšgrupai – apģērbam.² Raksta mērķis ir noskaidrot apģērba kā vēstures avota informatīvo kapacitāti jeb to, cik plašu un daudzveidīgu informāciju pētnieks varētu iegūt, analizējot šo lietisko avotu apakšgrupu, tādējādi popularizējot apģērba izpētes nozīmi un veicinot tās atziņu iekļaušanu plašākos zinātniskos darbos. Rakstā ir analizēta apģērba saikne ar indivīdu un tā nozīme sabiedrības vēstures izpētē, kā arī sniegts apģērbā ietverta informatīvo slāņu raksturojums. Faktu un hipotēžu ilustrēšanā galvenā uzmanība ir veltīta arheoloģiski konstatētām apģērba atliekām un to izpētes iespējām, papildus dodot piemērus arī no etnologu, mākslas vēsturnieku un citu speciālistu pētījumiem par jauno un jaunāko laiku apģērbu un modi.³ Ņemot vērā tēmas plašumu un specifiku atkarībā no hronoloģiskā un ģeogrāfiskā faktora, autore nepretendē uz tās vispusīgu raksturojumu. Rakstā ir tikai ieskicēts plašais ar apģērbu saistīto tēmu loks, un tā mērķis ir kalpot par ideju rosinātāju turpmākiem apģērba pētījumiem un veicināt tajos gūto atziņu iekļaušanu plašākā zinātniskā aprītē.

Apģērba vēsture ir daudzpusīga pētniecības nozare, kas ietver arheoloģisko izpēti, antropoloģiju, sociālo un ekonomikas vēsturi, mākslas un dizaina vēsturi, filozofiju, psiholoģiju u.c. Neskatoties uz to, ka apģērbs ir bijis neatņemama cilvēka dzīves sastāvdaļa kopš cilvēces pirmsākumiem, Eiropā plašākiem arheoloģiski konstatētu apģērba atlieku pētījumiem zinātnieki pievērsās salīdzinoši nesen.⁴ Tekstiliju pētniece Eva Andersone (*Eva Andersson*) atzīmē, ka tradicionāli zinātnieku aprindās aizvēsture tiek iedalīta akmens, bronzas un dzelzs laikmetā, tāpēc, viņasprāt, ir tikai dabiski, ka lielākā daļa uzmanības tiek veltīta tieši šiem materiāliem, tekstilijas novirzot otrā plānā.⁵ Savukārt filozofs un sociologs Melkolms Barnards (*Malcolm Barnard*) atzīmē, ka apģērba vēsturi nepētīja augstākās zinātnieku aprindās līdz pat 20. gadsimta 60. gadiem, jo akadēmisko sabied-

rību veidoja galvenokārt vīriešu kārtas pētnieki. Turklāt lielākajās britu universitātēs līdz pat 90. gadiem modes, apģērba un tekstiliju vēsturi uzskatīja par triviālu, nenozīmīgu un ātri gaistošu.⁶ Tomēr jāprecizē, ka pēdējos 50–60 gados ir iznācis plašs senā apģērba izpētei veltītu publikāciju klāsts. Priekšstatu par tēmas nepopularitāti veicina apstākļi, ka apģērbam veltīti pētījumi ir apkopoti atsevišķos tematiskos izdevumos⁷ un reti tiek izmantoti citu pētnieku darbos. To varētu skaidrot ar tekstiliju izpētes specifiku, kas būtiski atšķiras no citu senlietu grupu analīzes principiem. Tomēr vēlētos piekrist arheologa Klavsā Randsborga (*Klavs Randsborg*) paustajam viedoklim, ka ir jāpārvērtē uzkrātais tekstiliju materiāls un jāveicina diskusija,⁸ jāieved tas plašākā zinātniskā aprītē, jo, izslēdzot apģērba un tekstilijas no analīzes, pētnieks riskē iegūt nepareizu priekšstatu par pētāmo objektu vai vēstures posmu kopumā.

Pirmie pētījumi par aizvēstures apģērba Latvijas teritorijā parādījās jau 19. gadsimta vidū, tomēr arheoloģisko izrakumu metodoloģijas nepilnības, kā arī niecīgais uzkrāto apģērba fragmentu daudzums izraisīja kļūdas šī materiāla interpretācijā.⁹ Uzkrājoties lietisko avotu klāstam, arheologs Valdemārs Ģinters 1936. gadā sniedza pirmo plašāko aizvēstures apģērba analīzi,¹⁰ viņa pētījumus apģērba jomā padomju varas gados turpināja arheoloģe Anna Zariņa,¹¹ savukārt 90. gadu sākumā specializēties tekstiliju izpētē uzsāka arheoloģe Irita Žeiere.¹² Minētie pētnieki savos darbos ir pievērsušies arheoloģiskajos izrakumos konstatēto tekstiliju fragmentu analīzes izstrādei, balstoties uz to, viņi sniedz aizvēstures un viduslaiku tērpu rekonstrukcijas, kā arī atsevišķos gadījumos to izvērtējumu sociāl-ekonomiskā un kultūras sakaru kontekstā. Tomēr plašākam apģērba kā vēstures avota teorētiskam izvērtējumam neviens no autoriem nav pievērsies, isumā raksturojot apģērba nozīmi vēstures izpētē vienīgi publikāciju ievaddaļās.

Līdzīgi kā Latvijā, arī Eiropas arheologu un seno tekstiliju pētnieku publikācijās dominē konkrēta laika un telpas apģērba fragmentu analīze. Piemēram, par valdošajām tendencēm arheoloģisko tekstiliju izpētē Eiropā var spriest pēc Ziemeļeiropas arheoloģisko tekstiliju simpozija (*North European Symposium for Archaeological Textiles – NESAT*)¹³ izdotiem rakstu krājumiem.¹⁴ Dominējošā rakstu tematika šajos izdevumos ir saistīta ar lokālu atradumu analīzi, apģērba izgatavošanā izmantoto izejmateriālu un darbarīku izpēti, darināšanas tehniku un tehnoloģiju pētniecību. Tiek diskutēts arī par sociālajiem un ekonomiskajiem jautājumiem, atsevišķas publikācijas

ir veltītas jaunu metožu izmantošanai tekstiliju izpētē, konservācijas problēmām, terminoloģijai un ētiskajiem jautājumiem. Turklāt atsevišķi raksti veltīti rakstīto un ikonogrāfisko vēstures avotu grupu nozīmei tekstiliju izpētē bez tradicionālajiem lietiskajiem avotiem. Diemžēl jāatzīst, ka ne vien rakstu krājumos, bet arī arheoloģisko tekstiliju pētnieku monogrāfijās lielākoties tiek analizēts atsevišķu teritoriju materiāls, sīkāk nepievēršoties apģērba teorijas jautājumiem, kurus paredzēts aplūkot šajā rakstā.¹⁵

Teorētisko pamatu veidošanā apģērba izpētei, kā arī šīs avotu grupas specifikas noskaidrošanā visnoderīgākās izrādījās mākslas vēsturnieku, filozofu, psihologu un modes industrijas speciālistu publikācijas, kuras galvenokārt ir veltītas apģērba un modes teorijas izpētei, uzsvāru liekot uz dažu pēdējo gadsimtu un īpaši mūsdienu procesu analīzi šajā jomā.¹⁶ Šajos darbos ir atrodamī uzskati par indivīda saikni ar apģērbu, modes veidošanās un attīstības principiem, apģērba nozīmi sabiedrībā un citiem jautājumiem. Kaut gan autoru uzmanības centrā ir jauno un jaunāko laiku procesi, viņu darbos atrodamās atziņas ir noderīgs materiāls arī senāku vēstures periodu apģērba pētniekam, jo tās var veicināt apģērba izpētes plašumu, dziļumu un daudzveidību.

APĢĒRBS – LIECĪBA PAR INDIVĪDU UN SABIEDRĪBU

Apģērbs ir neatņemama cilvēka dzīves sastāvdaļa. Tas ir tik pieasts, ka parasti to uzlūkojam par pašsaprotamu. Tas nepārsteidz, jo apģērba vēsture ir tikpat sena, cik cilvēces vēsture. Jau laikā, kad cilvēki apguva primitīvu rīku izgatavošanu, sāka iekārtot sev mājokļus, tika veidots arī apģērbs. Sākotnēji tas tika gatavots no lapām vai citām augu daļām, kā arī dzīvnieku ādām. Tikai daudzas tūkstošgades vēlāk tika izgudrotas tekstilijas, kas ieņēma vadošo vietu apģērba izgatavošanā. Bez apģērba, vai tas būtu darināts no ādām, tekstilijām vai kāda cita materiāla, nav iedomājama cilvēka dzīve. Turklāt uztvere par apģērbu kā neatņemamu cilvēka dzīves sastāvdaļu ir veidojusies pirms daudzām tūkstošgadēm.

Jautājot ar apģērba izpēti nesaistītiem cilvēkiem par apģērba rašanās un valkāšanas iemeslu, kā pirmā tiek minēta apģērba fiziskās aizsardzības funkcija jeb ķermeņa pasargāšana no sala, vēja, ultravioletā starojuma u.tml. Turpretim zinātnieki apģērba rašanos saista ne vien ar cilvēku dabisko vajadzību pasargāt sevi no nelabvēlīgiem

laikapstākļiem, bet arī ar vēlmi rotāties, lai izskatītos pievilcīgāki potenciālajam seksuālajam partnerim, kā arī koordinēt noteiktu informāciju.¹⁷ Turklāt antropoloģiskajos pētījumos tieši rotāšanās, kas ir viena no cilvēka dabiskajām vajadzībām, tiek izvirzīta par primāro apģērba valkāšanas iemeslu, pamatojot to ar pirmatnējo sabiedrību novērojumiem. Piemēram, pēc Čārlza Darvina (*Charles Darwin*) apraksta, Ugunszemes arhipelāgu (*Tierra del Fuego*) apdzīvojušo cilšu pārstāvji, neskatoties uz skarbajiem klimatiskajiem apstākļiem, ietērpam izmantoja tikai kabatlakata izmēra ādas gabalu, ko pie ķermeņa nostiprināja ar saitēm. Pat tad, kad pētnieki cilts pārstāvjiem iedeva pietiekami lielus auduma gabalus, kuros varētu ietīties, viņi tos sadalīja strēmēlēs un izmantoja kā rotājumu.¹⁸

Kristīgajā pasaulē, balstoties uz Bībelē rakstīto, daudzas simtgades apģērba rašanos saistīja ar kaunēšanos no sava kailuma. Svētajos Rakstos ir teikts, ka pēc aizliegtā augļa nogaršošanas Ādams un Ieva sāka apzināties savu kailumu un kaunēties no tā.¹⁹ Viģes zars Svētajos Rakstos simbolizē apģērbu un cilvēka dabisko kautrību. Neraugoties uz to, ka gadsimtiem ilgi kristīgajā pasaulē kauns tika uzskatīts par vienu no būtiskākajiem apģērba valkāšanas iemesliem, jāpiekrīt etnologam Bruno Adleram, ka kautrība un kauns ir sekas apģērba lietošanas sākumam, nevis iemesls tā izveidošanai.²⁰ Turklāt kautrība un kauns dažādās sabiedrībās izpaužas atšķirīgi, piemēram, Rietumu sabiedrībā nepieņemama ir reproduktīvo zonu atkailināšana, savukārt Dienvidamerikas indiāņu cilts botokudu sievietēm pīrsinga izņemšana no apakšlūpas lika no kauna slēpties mežā, lai gan apģērbu ikdienā viņas nelietoja.²¹ Turklāt izpratne par piedienīgu apģērbu atšķiras ne vien dažādu sabiedrību un sociālo grupu (vecuma, dzimuma utt.) ietvaros, bet ir atkarīga arī no situācijas jeb konteksta, kurā cilvēks to lieto. Svinīgā pieņemšanā, ceremonijā templī vai atpūtas zonā pludmalē cilvēks jutīsies ērti, izmantojot kardināli atšķirīgas drēbes. Tādējādi cilvēka izpratne un spēja pielāgoties sabiedrības normām, kurās nozīmīgu vietu ieņem cilvēka izskats un līdz ar to arī apģērbs, nosaka viņa piederības vai atsvešināšanās sajūtu, kā arī kaunu.

Ģērbšanās ir nozīmīgs process, kura laikā indivīds savu kailo, dabisko ķermeni padara piederīgu kultūras sfērai. Apģērbjoties cilvēks kļūst par noteiktas sabiedrības locekli. Socioloģe Džoanna Entvistla (*Joanne Entwistle*) uzsver, ka sociālā pasaule ir apģērbtu ķermeņu pasaule un apģērbs ir galvenais sociālās dzīves fakts.²² Neviena no lietisko avotu grupām ikdienā neatrodas tik tuvu cilvēka ķermenim kā apģērbs. Apģērbs vienlaikus ir robeža un tilts starp

dabisko ķermeni un kultūras telpu ap to. Ar apģērba palīdzību cilvēks veido saikni ar sabiedrību vai norobežojas no tās. Psiholoģe Maija Kilošenko (*Maia Kiloshenko*) atzīmē, ka “cilvēciskais tērpam piemīt vairāk nekā jebkurai citam lietišķās mākslas priekšmetam, jo tas ir nepastarpināti saistīts ar cilvēka tēlu, viņa garastāvokli un uzvedību”.²³

Kopš apģērba lietošanas pirmsākumiem, indivīdam pakāpeniski aizvien vairāk iesaistoties sociālajās attiecībās, apģērbs iemantoja neskaitāmas simboliskas nozīmes, kļūstot par sava veida semantisko sistēmu, kas satur informāciju par tā valkātāju. Līdz ar to apģērbs līdzvērtīgi ķermeņa valodai ir uzskatāms par daļu no neverbālās komunikācijas. Zinātniece un rakstniece Elisone Lurija (*Alison Lurie*) uzskata, ka cilvēks ģērbjas tā paša iemesla dēļ, kādēļ runā – lai padarītu dzīvi vieglāku, demonstrējot vai maskējot savu identitāti.²⁴ Viņa apģērbu pielīdzina valodai. Diemžēl līdz ar apģērba valkātāja nāvi viņa tērpā iekodēto informāciju pētnieks vairs nevar iegūt sarunas ceļā, tādēļ, lai izprastu dažādu periodu cilvēkus, pētniekiem jācenšas atkodēt apģērbā ietvertā informācija. Tomēr materiāla priekšmeta nemateriālu nozīmju izzināšana ir sarežģīta pētniecības joma, kurā ir viegli kļūdoties, jo simbolu nozīme ir mainīga laikā un telpā. Kodējot personīgo informāciju ar apģērba palīdzību, indivīdam jāspēj uzminēt citu cilvēku iespējamie šīs informācijas dekodēšanas veidi. Tradicionāli cilvēks kodē un dekodē informāciju, balstoties uz savu individuālo pieredzi. Vieni un tie paši simboli, kas ietverti krāsās, zīmēs, materiālu īpatnībās, apģērbu piegriezumā u.c., dažādos vēstures posmos un pasaules daļās varēja liecināt par kardināli atšķirīgām lietām, piemēram, vienā kultūrā apzīmēt sakrālas īpašības, bet citā tikt uzskatītas par nenozīmīgām. Neskatoties uz simbolu vēstures komplicēto raksturu, indivīda vispusīgā izpētē bez tās neiztikt.

Personības formēšanās nenotiek atrauti no vides, tā noris nepārrauktā sevis salīdzināšanas procesā ar apkārtējiem. Līdz ar to, ja apģērbu varētu salīdzināt ar cilvēka personības atspulgu, tad cilvēka personība savukārt atspoguļo vidi, kurā tā ir veidojusies. Tādējādi apģērba izpēte paver ceļu uz tā valkātāja un sabiedrības izpratni, tā ļauj pētniekam tuvoties vēsturiskās realitātes skaidrojumam. Speciālisti uzskata, ka jebkura vēsturiskā laikmeta vai modes sezonas tērps ir personības sociālā rakstura spogulis. Kā atzīmē modes vēsturnieks Igors Freimanis, “tērps faktiski pauž sabiedrības sociālo pasūtījumu”.²⁵ Filoloģe Natālija Budura (*Nataliia Budur*) uzsver, ka “mode bija cilvēku uzmanības centrā visas cilvēces vēstures laikā

un tērps pilnībā atbilda tautas raksturam, garam un morālei. Katrs laikmets izvirzīja savu skaistuma ideālu, kas veidojās ekonomisko, sociālo, klimatisko un citu faktoru ietekmē. Visos laikos mode pakļāvās sabiedrības vēsturiskās attīstības likumiem un atspoguļoja katra perioda īpatnības. Mode bija atkarīga no laikmeta estētiskās koncepcijas, cilvēku sociālās un garīgās dzīves, paražām, kultūras, zinātnes, tehnikas, rūpniecības attīstības līmeņa.”²⁶

Modi varētu salīdzināt ar sabiedrībā valdošo psiholoģisko procesu uztvērēju un atspoguļotāju. Piemēram, psiholoģe M. Kilošenko Senās Grieķijas tērpos saskata vienotas, daudzpusīgi attīstītas, veselīgas personības ideālu. Vīrišķība un stingrība redzama romiešu apģērbā, savukārt romietes, pēc viņas domām, valkāja tērpus, kas atspoguļoja majestātiskumu un lēnīgumu. Garīgā kultūra ir uzsvērtā bizantiešu tērpos, viduslaiku estētiskais ideāls ietver vīrieša askētismu un sievietes smalkumu. M. Kilošenko renesanses laika tērpos saskata harmoniju. Vīriešu galantums un sievietes valdzinājums atspoguļojas 17. gadsimta tērpos, bet 18. gadsimta sākums iezīmējas ar noslieci uz flirtu. Pilsonisku pozīciju un cilvēka vērtības sajūtu demonstrē 18. gadsimta beigu tērpi, savukārt 19. gadsimta romantisms rada kaislīgus, sapņainus un dvēseliskus tēlus. 20. gadsimta sākumā, pēc psiholoģes domām, modi noteica dinamisks dzīves stils un dzimumu līdztiesības idejas.²⁷ Tādējādi, pētot apģērbu un izmaiņas tajā, ņemot vērā modes saikni ar laiku un telpu, kurā tā ir veidojusies, var gūt ieskatu sabiedrības attīstībā un vidē – vēsturiskā realitātē, kādā tērps tika izmantots.

INFORMATĪVIE SLĀŅI, KO VAR SATURĒT APĢĒRBS

Apģērbā apslēptie informatīvie slāņi ir tiešā veidā atkarīgi no apģērba radītāja, valkātāja un sabiedrības, kurā tas tika lietots. Informatīvo slāņu esamību apģērbā nosaka dažādu nozīmju spektrs, kuru apzināti vai neapzināti tam ir piešķīris indivīds vai sabiedrība. Ņemot vērā plašo informācijas klāstu, ko var saturēt apģērbs kā avots, svarīgi ir kritiski izvērtēt, kāda nozīme tam tika piešķirta noteiktā periodā un reģionā un kāda informācija no avota konkrētā gadījumā ir iegūstama. Rakstā aplūkoti informatīvie slāņi ir piemēri plašai informācijai, ko var iegūt no aplūkojamās lietisko avotu apakšgrupas, taču tie nav universāli un nevar tikt vispārināti uz jebkura vēstures perioda vai teritorijas materiālu.

Izpratne par vidi, kādā pastāvējusi noteikta sabiedrība, ir nozīmīga vēstures izpētes procesā. Aplūkojot cilvēku un sabiedrību atrauti no konkrētās vides, var nonākt pie kļūdainiem secinājumiem. Pēc apģērba iespējams spriest par dabas un klimatiskajiem apstākļiem teritorijā, kur konkrētais apģērbs tika valkāts, kā arī – kas ir vēl būtiskāk – par klimata izmaiņām un cilvēku pielāgošanās spējām. Turklāt nav jārunā tik globāli, jo apģērbs ir bijis arī gadalaiku liecinieks ne vien mūsdienās, bet arī senatnē. Piemēram, bronzas laikmeta apbedījumu analīze Dānijā apliecināja, ka mirušie tika apglabāti ziemas un vasaras apģērbā, kas būtiski atšķīrās atkarībā no sezonas.²⁸

Viens no vides un sabiedrības labklājības indikatoriem ir izpratne par higiēnu, kas ir būtiska ne vien cilvēku veselības saglabāšanā, bet pat izdzīvošanā. Savukārt apģērbs var kalpot par avotu šo jautājumu izpētē. Neērts, gaisa necaurīdīgs un nekopts apģērbs var veicināt gan dažādu slimību izplatīšanos, gan arī ķermeņa deformāciju. Tādējādi, aplūkojot apģērbus kā avotu šādā perspektīvā, pētnieks var iegūt papildus datus sabiedrības dzīves apstākļu noskaidrošanā.

Neskatoties uz to, ka ķermeņa fiziskā aizsardzība (apģērba materiālā funkcija) tiek izvirzīta par vienu no apģērba valkāšanas iemesliem, sabiedrības attīstības gaitā komplicētākas kļuva sociālās attiecības un palielinājās arī apģērba kā semantiskās struktūras jeb komunikācijas (apģērba kultūras funkcija) nozīme, samazinoties tā fiziskās aizsardzības funkcijai. Priekšplānā izvirzījās garīgās sfēras aizsardzības funkcijas. Cilvēkam drošības un apmierinājuma sajūtu radīja iekļaušanās sabiedrības izvirzītajos gērbšanās kanonos, samazinot fiziskā komforta nozīmi. Sabiedrībās ar sarežģītu iekšējo organizāciju apģērbā ir novērojama estētisko vērtību un simbolisko nozīmju dominante pār praktiskajām īpašībām. Līdz ar to apģērbs var atspoguļot sabiedrības attīstības pakāpi un pastāvošo vērtību sistēmu, kuras dažādas jomas tiks skatītas raksta turpinājumā.

Sociālo attiecību jomā apģērbus var izmantot, pētot sabiedrībā valdošo attieksmi pret dzimtēm jeb sociālo dzimumu, kas ir nozīmīgs faktors sabiedrības vispusīgā analīzē. Ņemot vērā, ka fiziskās antropoloģijas pētījumos ir nosakāmi tikai indivīda bioloģiskie parametri, apģērbs var kalpot indivīda dzimtes noteikšanā. Tērpā var novērot dzimumu atšķirību uzsvēršanu vai nonivelēšanu, uzskatus par seksuālajām normām un amoralitāti.

Līdz pat nesenai pagātnei sievietes un vīriešu tērps būtiski atšķīrās, turklāt tieši sieviešu tērpos spilgtāk atspoguļojās valdošās modes tendences. Pētnieki šo fenomenu skaidro ar seksuālo attiecību un

partnera piesaistīšanas īpatnībām, ilustrējot to ar piemēriem no dzīvnieku pasaules. Tā putnu krāšņais apspalvojums, kas tiek izmantots pretējā dzimuma pārstāvju piesaistīšanai, tiek pielīdzināts krāšņajiem cilvēku tērpiem.²⁹ Vienīgi atšķirībā no dzīvnieku pasaules, kur krāšņāka āriene ir raksturīga tēviņiem, cilvēku sabiedrībā partnera piesaistīšanas un noturēšanas funkcijas pilda sievietes kārtas pārstāves, un kā nozīmīgs līdzeklis šajā procesā kalpo tieši tērps. Turklāt atšķirīgā apģērbā atspoguļojas ne vien sabiedrībā valdošie uzskati par ģimenes veidošanas un saglabāšanas principiem, bet arī par pienākumu sadali ģimenes locekļu starpā. Daudzus gadsimtus augstāku sociālo slāņu sievietes tērpā tika uzsvērts, ka daiļā dzimuma pārstāvēm nav nepieciešams strādāt. Pārmērīgi kupli svārki, kustības ierobežojošas šauras piedurknes, vidukļa vizuāla samazināšana ar korsetes palīdzību, ikdienas valkāšanai nepiemērotas smagnējas rotas uzsvēra sievietes vizuālo īpašību nozīmes pārsvaru pār fiziskām spējām, kā arī akcentēja sievietes atkarību no vīrieša.³⁰ Savukārt tērpu atšķirību nonivelēšanās signalizē par abu dzimumu pārstāvju pienākumu un tiesību līdzvērtību konkrētā sabiedrībā.

Liela nozīme apģērbam ir sabiedrības iedalījuma sociālā vecuma grupās izpētē. Daudzās sabiedrībās dažādu vecuma grupu pārstāvjiem tiek radīti atšķirīgi tērpi. Atšķirības var izpausties ne vien izmērā, bet arī piegriezumā, krāsā, materiālā u.tml. Individīds, sasniedzot konkrētu vecumu, attīstības pakāpi vai izturot speciāli šādiem gadījumiem izstrādātus pārbaudījumus, iemanto tiesības pāriet citā sociālā vecuma grupā, ko nereti simbolizē apģērbs vai atsevišķas tā daļas. Piemēram, Amerikas iedzimto meitenes, sasniedzot atbilstošu vecumu, izgāja dažādus iniciācijas rituālus, lai sagatavotos sievas statusam. Šajā laikā meitenes valkāja tērpus, ko viņu ģimene bija radījusi speciāli šim posmam.³¹ Tas sekmēja ne vien informācijas izplatīšanos, jo tērpā ietvertais kods bija saprotams attiecīgās sabiedrības locekļiem, bet arī pašas tērpa valkātājas varēja pilnīgāk identificēties ar jauno statusu un pienākumiem un uzvesties atbilstoši pieņemtajām normām.

Tomēr nedrīkst aizmirst, ka apģērbs var kalpot gan par sociālā statusa indikatoru, gan to apslēpjošo masku. Senu sabiedrību sociālo struktūru izpētē tradicionāli izmanto apbedīšanas vietās iegūto arheoloģisko atradumu analīzi. Analizējot kapa inventāru, jāņem vērā, ka apbedījuma piedevām varēja būt daudz dažādu nozīmju. Tās varēja būt paredzētas pēcnāves dzīvei un reinkarnācijas veicināšanai. Kapa piedevas vai daļa no tām varēja kalpot kā dāvanas aizgājējam

vai parādu nomaksai. Tās var izteikt gan mirušā ekonomisko labklājību, gan sociālo statusu, kā arī būt vienkārši saistītas ar pavadītāju tā brīža emocijām.³² Piemēram, Baltijā viens no apģērba piederumiem, kuru mēģina izmantot piederības noteiktai sociālā vecuma grupai noteikšanai, ir vainags. Latvijā vainagi kā sociālā vecuma indikatori tiek izmantoti 18.–19. gadsimta apģērba pētījumos, kuros vainags tiek traktēts kā neprecētas sievietes rota, bet auts vai cepure tiek saistīti ar piederību sievas kārtai.³³ Savukārt senāku vainagu atradumi arheoloģiskajos izrakumos tiek interpretēti piesardzīgi, norādot, ka liecības par vainagu ir konstatētas dažādu vecuma grupu sieviešu kapos, un atzīmējot, ka vainagu izmantošana vismaz līdz 15. gadsimtam vai 16. gadsimta beigām nav bijusi saistīta ar kādu noteiktu vecuma grupu.³⁴ Turpretim igauņu arheologi Silvija Laula (*Silvia Laul*) un Heiki Valks (*Heiki Valk*), balstoties uz Sikseles (*Siksälä*) senkapu viduslaiku apbedījumu izpēti, pieļauj, ka auduma vainagi simbolizējuši precētas sievietes statusu, jo tie ir konstatēti visu vecuma grupu sieviešu kapos, izņemot jauniešu apbedījumos (ar vienu izņēmumu). Autori uzskata, ka vainagi netika lietoti 15–19 gadu vecu meiteņu apbedījumos, jo tas bija precībām tuvs mūža posms, kurš tika uzsvērts arī kapa inventārā.³⁵ Tādēļ jāpieļauj iespēja, ka arī Latvijā plašāki arheologu pētījumi sadarbībā ar antropologiem, kā arī pētniecības materiālu bāzes papildināšanās varētu sniegt jaunas atziņas par vainagu valkāšanu saistībā ar konkrētām sociālā vecuma grupām.

Apģērba kā avota lietderība ekonomikas vēstures izpētē ir apstiprinājusies daudzos pētījumos.³⁶ Līdztekus apģērba darināšanas prasmju attīstībai tas ir liecinieks arī specializētu amatniecības nozaru izdališanās procesam, apģērba ražošanai no mājamatniecības nozares pāraugot nozīmīgā rūpniecības nozarē. Pētnieki uzsver, ka ir jāpārvērtē uzkrātais tekstiliju materiāls ražošanas kontekstā, jo tekstiliju izgatavošanai ir bijusi krietni lielāka nozīme daudzu zemju attīstībā, nekā tas līdz šim tika uzskatīts, turklāt šāda izpēte varētu sniegt jaunus datus tekstiliju izgatavotāju statusa noteikšanai. Piemēram, kā atzīmē arheoloģes Mona Mortensena (*Mona Mortensen*) un Eva Andersone, materiāla pārvērtēšana šādā perspektīvā ļautu iegūt jaunus datus sievietes – audējas statusa izpētei aizvēstures sabiedrībās, iespējams, pielīdzinot to vīrieša – kalēja statusam.³⁷ Savukārt somu pētniece Silja Penna-Haverinena (*Silja Penna-Haverinen*) uzskata, ka, piemēram, 11.–12. gadsimta celu jostu izpētē izmantojot eksperimentālās arheoloģijas metodes, ir iespējams noteikt profesionālu meistarību izvirzīšanos un izdalīt viņu aušanas “rokkrakstus”, rak-

sturot amatnieku stāvokli sabiedrībā, viņu mobilitāti un iesaistīšanos ražojumu izplatīšanā.³⁸

Psihologs Gardners Mērfijs (*Gardner Murphy*) atzīmēja, ka “apģērbs ir līdzeklis dzīves lomas īstenošanā. Apģērba lietošana atbilstoši izpildāmai lomai sākas jau zīdaiņa vecumā un tiek turpināta visu dzīvi.” Bet īpaši pētnieks uzsvēra, ka būtiski cilvēku raksturo tieši viņa profesionālais statuss, saskaņā ar kuru viņam būtu jāizvēlas savs apģērbs.³⁹ Lai gan G. Mērfija interešu lokā galvenokārt bija jaunāko laiku procesi, viņa atziņa ir paplašināma arī uz senāku laiku vēstures izpēti. Pētot sociālos procesus aizvēstures sabiedrībās, būtiska loma ir profesionālās specializācijas rašanās un attīstības izpētei. Pēc apbedījumu piedevu rakstura pētnieki cenšas izdalīt dažādu agrīno profesiju pārstāvjus un raksturot viņu vietu sabiedrības sociālajā struktūrā. Balstoties uz amata rīku un tērpa īpatnībām, tiek mēģināts izdalīt kalējus, tirgotājus, karavīrus un citu agrīno profesiju pārstāvjus. Piemēram, apkalta josta Krievzemē vēlajā dzelzs laikmetā tiek uzskatīta par karavīra simbolu.⁴⁰ Aizvēsturē atšķirības apģērbā gan vēl nebija tik izteiktas, arī profesionālā specializācija tikai aizsāka attīstīties, taču, gadsimtu gaitā nodaloties profesijām, daudzu profesiju pārstāvjiem veidojās kardināli atšķirīgi tērpi, kas norādīja ne vien uz nodarbošanos, bet arī iespējamo rīcību. Piemēram, apkārtējie sabiedrības locekļi no attiecīgi tērptas militāras personas varēja sagaidīt aizsardzību, no mūka – garīgu mierinājumu, no prostitūtas – miesiskas baudas utt. Tādējādi apģērbs raksturoja ne vien personas profesionālo statusu, bet arī viņa iespējamās darbības un uzvedības normas.

Ekonomikas vēstures kontekstā jāuzsver, ka tekstilijām jau kopš to izgudrošanas bija nozīmīga loma maiņā un tirdzniecībā. Izejmateriāli, audumu izgatavošanas tehnika, apģērba piegriezums, krāsa u.c. faktori apģērba izpētē var norādīt uz kultūras un tirdzniecības kontaktu virzieniem, kam bija svarīga nozīme atsevišķu teritoriju attīstībā. Piemēram, Anglijas labklājība viduslaikos un jaunajos laikos bija lielā mērā balstīta tieši uz tekstiliju industriju.⁴¹ Savukārt attiecībā uz bronzas laikmetu dāņu arheologs Klavss Randsborgs atzīst, ka vilnas audumi uzskatāmi par “ziemeļu zeltu”, jo audumi bija nozīmīga eksportprece vietās, kur nebija derīgo izraķeņu. Viņš raksta, ka tekstilijas bija bronzas laikmeta ekonomikas motors, kas iesaistīja apītē perifērijas – tāpat kā metāls centrus.⁴²

Savukārt ekonomiskās pārmaiņas ir cieši saistītas ar sociālajām pārmaiņām sabiedrībā, izdaloties un pārstrukturējoties sociālajām grupām, kuras raksturo politiskais un ekonomiskais prestižs (tiesības

uz varu un/vai īpašumu). Franču vēsturnieks Daniels Rošē (*Daniel Roche*) uzskata, ka, “apgērba vēsture ir ceļš uz sociālās vēstures sirdi”.⁴³ Apgērbā dažādos vēstures posmos tika iekļauti neskaitāmi simboli. Bet aizraušanās ar simboliskiem priekšmetiem, kā atzīst filozofs Larss Svendsens (*Lars Svendsen*), ir gan iemesls, gan sekas sociālai nevienlīdzībai.⁴⁴ Apgērbu, tā kvalitāti, pieejamību, retu vai importēto priekšmetu daudzumu tā sastāvā var izmantot sociālo slāņu izdalīšanai, kurus raksturo politiskais un ekonomiskais prestižs. Jau pētot akmens laikmeta apbedījumus, pēc piekariņiem un citām tērpa detaļām notiek mēģinājumi saskatīt sabiedrības sociālo diferenciāciju.⁴⁵ Pēc modes pētnieku domām, tieši sociālā diferenciācija noteica modes fenomena rašanos un attīstību.⁴⁶ Augstāko slāņu pārstāvji demonstrē savu stāvokli, lietojot dažādas prestiža preces. Savukārt ar laiku zemāko slāņu pārstāvji, vēlēdamies viņiem līdzināties, pārņem šos priekšmetus, un augstākā slāņa pārstāvjiem ir jāmeklē jauninājumi sava statusa manifestēšanai. Par šo jautājumu ekonomists un filozofs Ādams Smits (*Adam Smith*) raksta: “Sakarā ar mūsu noslieci sajūsmināties par bagātajiem un varenajiem, līdz ar to arī atdarināt viņus, pēdējiem ir iespēja noteikt to, ko dēvē par modi.”⁴⁷ Šajā kontekstā atzīmējamas divas psihologu izceltās cilvēka vajadzības, kas sekmē modes attīstību. Pirmkārt, tā ir vajadzība pēc prestiža, t.i., cieņas un pašcieņas, kas pieskaitāma svarīgākajām cilvēka vajadzībām, otrkārt, cilvēka tieksšanās pēc riska, jauninājumu iegūšanas un progresīvas attīstības.⁴⁸ Turklāt modes izplatīšanās “no augšas uz apakšu” ir novērojama ne vien jauno un jaunāko laiku Eiropas sabiedrībās, par kurām lielākoties raksta modes pētnieki, bet arī senākās sabiedrībās. Piemēram, arheoloģes Annes Hedegeras Kragas (*Anne Hedeager Krag*) pētījums, kas veltīts Dānijā arheoloģiski atklātām liecībām par 10. gadsimta sieviešu apģērbu, rāda modes tendenču pārņemšanu no kontinentālās Eiropas galminieku apģērba, pielāgojot to vietējām tradīcijām.⁴⁹ Līdzīgas tendences apliecina arī Eiropas perifērās daļas – Somijas teritorijas 11.–12. gadsimta vīriešu apbedījumos atrasto tekstiliju izpēte.⁵⁰ Taču modes pētnieki teoriju par modes izplatīšanos “no augšas uz apakšu” mēdz arī apšaubīt, kā populārāko piemēru minot džinsus, kas no zemāku slāņu (kovboju) apģērba ir izplatījušies visos sabiedrības slāņos, turklāt 1966. gadā modes mākslinieks Īvs Senlorāns (*Yves Saint Laurent*) uzveda džinsus uz augstās modes skatuves.⁵¹ Pretējo izplatības virzienu varētu skaidrot ar virsslāņa plašākām izvēles iespējām, ko nosaka gan sociālās, gan ekonomiskās privilēģijas.

Jāņem vērā, ka apģērbs var atspoguļot arī politiskos procesus, kas izpaužas ne vien likumu un noteikumu izstrādē attiecībā uz dažādu iedzīvotāju slāņu izskatu un pieklājības normām, bet arī varas leģitīmācijas nodrošināšanā. Gadsimtu gaitā daudzās sabiedrībās izveidojās priekšstati par konkrētiem priekšmetiem kā varas simboliem. Rietumu kultūrā populārākie šāda veida simboli bija un dažās valstīs joprojām ir kronis, mantija u.c. Tomēr bez konkrētiem varu reprezentējošiem priekšmetiem arī apģērbu kopumā varēja izmantot varas leģitīmācijas nodrošināšanā. Piemēram, Napoleons izmantoja iepriekšējam valsts periodam raksturīgo apģērbu, lai vizuāli pamatotu savas impērijas likumību, kā arī vienotu veco eliti ar jauno.⁵² Nevar nemiņēt arī apģērba nozīmi nacionālās politikas reprezentācijā, piemēram, Bavārijas Maksimiliāna II kāzās 1842. gadā tika izmantots tautiskais apģērbs, lai uzsvērtu nācijas spēku, vecumu un bagātību.⁵³ Līdz ar to apģērbam tika piešķirta politiska nozīme, kas bieži izpaužas arī tautas tērpa lietošanā mūsdienās. Valdības pārstāvji publiskos pasākumos izmanto tautas tērpu vai tā detaļas, uzsverot saikni ar tautu un tās vēsturi, turklāt arī dažādu nacionālpolitisko konfliktu laikā tautas tērpa detaļas tiek izmantotas savu politisko uzskatu pasvītrosānai.

Nozīmīga loma apģērbam atvēlēta arī etniskās vēstures izpētē. Analizējot tērpa un tā atsevišķu daļu līdzīgas un atšķirīgas pazīmes, ne vien tiek noteikta cilvēka etniskā identitāte, bet arī vilktas etnisko apgabalu robežas. Kā atzīmē etnologs Dons Joders (*Don Yoder*), cilvēki ģērbjas līdzīgi vienas grupas ietvaros, lai pazītu savējos, atšķirtos no svešiem.⁵⁴ Tomēr apģērbs var pildīt ne tikai žoga, bet arī tilta funkcijas, demonstrējot labvēlīgu attieksmi vai pakļaušanos kādām citām etniskām grupām. Piemēram, vēlā dzelzs laikmeta Latvijas teritorijas arheoloģiskajā materiālā skandināvīsku motīvu izmantošana tērpā, tajā skaitā vīriešu jostās, var tikt uzlūkota ne vien par estētisko vērtību izpausmi, bet arī par kontaktu liecinieku starp šīm grupām. Tādējādi apģērba izvēle sniedz cilvēkam papildu iespēju labvēlīgas attieksmes demonstrēšanai. Jāatzīmē, ka šobrīd tautas tērps piedzīvo savu otro dzīvi, jo cilvēki ar tā palīdzību veido garīgu saikni jeb tiltu ar savu tēvzemi, senčiem, vēsturi, tautiešiem, uzsverot savu etnisko identitāti. Par to pārliecinājās arī pētnieces Ieva Pīgozne-Brinkmane un Aušra Zabieliene (*Aušra Zabieliene*), aptaujājot vēlā dzelzs laikmeta un viduslaiku apģērba rekonstrukciju valkātājus Latvijā un Lietuvā, kuri atzina, ka viens no senā tērpa izgatavošanas iemesliem ir etniskās identitātes deklarēšana un piederības sajūtas veidošana “savai tautai, savai kultūrai, saviem senčiem”.⁵⁵

Līdzīgi kā etnisko uzskatu raksturošanai, apģērbs tiek lietots arī religiskās piederības demonstrēšanai. Turklāt apģērbs kopumā vai tā atsevišķas daļas ne vien norāda uz indivīda piederību konkrētai reliģiskai kopienai, bet arī palīdz cilvēkam pašam ar to identificēties un veicina sekošanu reliģiskām normām. Piemēram, ortodokssāls jūdaisma pārstāvis atzina, ka viņa apģērbs un matu griezumus veicina viņa uzvedības atbilstību valdošajiem kanoniem, piemēram, aizliegumam apmeklēt kino, teātri u.tml. izklaides, un tādējādi pasargā viņu no krišanas grēkā, liekot justies drošāk par sevi.⁵⁶ Sekmēt iejušanos sociālā lomā ir nozīmīga apģērba funkcija. Apģērbšanās cilvēkam rada pienākumu rīkoties atbilstoši sabiedrības normām, kuras uzvilktajam tērpiem tiek piedēvētas, ja viņš vēlas izvairīties no nosodījuma vai atstumšanas. Līdz pat mūsdienām cilvēkam, izvēloties apģērbus, jāatbild uz virkni jautājumu: kas viņš ir, kādā sabiedrībā uzturas, kādu iespaidu grib atstāt uz apkārtējiem u.tml. Par apģērbus kā personības spoguļi liecina jau pirms diviem tūkstošiem gadu grieķu-romiešu filozofa Epiktēta teiktais: “Vispirms apzinies, kas tu esi, un tad sevi atbilstoši izrotā.”⁵⁷

Jāņem vērā, ka bez iepriekšminētajām apģērba kā informācijas nesēja funkcijām rituālos tērps vai tā detaļas var iemantot arī maģisku nozīmi. Līdzīgi kā sēta nodala apmetni jeb izzināto (kultūras sfēra) no dabas valstības jeb neizzinātā un bīstamā, apģērbs aizsargā cilvēka individuālo telpu no apkārtējās vides. Audums vai kāds cits materiāls, no kā izgatavots apģērbs, novelk robežu un tādējādi pasargā.⁵⁸ Dažādās kultūrās atsevišķām tērpa detaļām piešķir gan aizsardzības, gan ārstniecības, gan auglību veicinošas un citas funkcijas. Piemēram, josta ir bijusi kas vairāk par vienkāršu apģērba elementu, tā tika plaši izmantota maģiskos rituālos dažādās pasaules daļās. Iespējams, tas saistīts ar to, ka josta, apņemot augumu, veido apli jeb gredzenu, kas noslēdz telpu, tādējādi aizsargājot. Tāpat kā sienas pasargā istabas iemītnieku, apģērbs sargā cilvēka augumu, bet josta satur apģērbus, noslēdzot to un turklāt palīdzot saglabāt arī siltumu.⁵⁹ Piemēram, Dānijas teritorijā ir atrastas ar bronzas laikmetu datējamās figūriņas, kurās attēlotas kailas sievietes, izrotātas tikai ar jostu un kaklarotu. Zinātniskajā literatūrā šīs figūriņas tiek saistītas ar auglības rituāliem.⁶⁰ Jostai piedēvēto sakrālo nozīmi var saskatīt vēl nesenā pagātnē – Ziemeļkrievijā vecticībnieki nēsāja jostu, ko sēja uz kailas miesas kristībās, līdz pat nāvei, to nenoņemot pat pirtī.⁶¹ Jostai piedēvēta spēja aizsargāt atspoguļojas arī latviešu tautasdziesmās.⁶² Apģērba nozīmi sakrālo uzskatu izpētē akcentē fakts, ka atsevišķās

sabiedrībās apģērbs tika pielīdzināts ne vien ķermeņa vai dvēseles ietvaram, bet dvēselei kā tādai. Piemēram, Ziemeļsibirijas nganasanu cilts pārstāvji uzskatīja, ka nevar bojāt cilvēka drēbes, jo apģērbs ir tas pats, kas cilvēka dvēsele.⁶³ Tādējādi akcentējot apģērba maģisko nozīmi, vēlētos uzsvērt apģērba sniegtās iespējas sabiedrības rituālo priekšstatu izpētē.

Neskatoties uz šeit aprakstīto apģērbam piemītošo informatīvo slāņu daudzumu un dažādību, tie atspoguļo tikai daļu no nozīmēm, kas varētu būt piešķirtas apģērbam dažādos vēstures posmos un pasaules daļās. Apģērbam kā lietiskajam avotam piemītošā informatīvā kapacitāte atspoguļo plašu iespēju klāstu, ko var izmantot vēstures izpētē. Apģērba analīzes gaitā pētniekam var pavērties jaunas, līdz šim apslēptas zināšanu šķautnes par pagātņi, atklājot jaunu informāciju gan par individu, gan sabiedrību.

NOBEIGUMS

Apģērbs ir ne vien neatņemama cilvēka dzīves sastāvdaļa, bet arī nozīmīga lietisko avotu apakšgrupa, kurā ir ietverta informācija par individu un sabiedrību. Apģērbs un tā atsevišķas daļas var saturēt plašu informatīvo slāņu spektru, kuru apzināšanās zinātniskajā izpētē var sekmēt pētāmā perioda vēstures procesu izpratni un tuvošanos pagātnes objektīvam skaidrojumam. Apģērbs atrodas vistuvāk cilvēka ķermenim, tādējādi tas ir tiešā veidā saistīts ne vien ar ķermeņa fizisko un garīgo aizsardzību, bet arī ar cilvēka kopējā tēla veidošanu. Apģērbam laika gaitā tika piedēvētas dažādas simboliskas nozīmes, kas raksturoja gan tā valkātāju, gan sabiedrību, kuras ietekmē veidojās apģērbam piedēvētā semantiskā sistēma.

Pētot apģērbus un izmaiņas tajā, var gūt ieskatu sabiedrības attīstībā un vidē, kādā tērps tika izmantots. Apģērbs var kalpot kā laika un klimatisko pārmaiņu liecinieks, arī kā higiēnas līmeņa indikators. Neapšaubāma ir apģērba nozīme ekonomikas vēstures izpētē, jo tas ir liecinieks ne vien apģērba darināšanas prasmju attīstībai, bet arī specializētu amatniecības nozaru izdalīšanās procesam, apģērba ražošanai no mājamatniecības nozares pāraugot nozīmīgā rūpniecības nozarē. Tekstilijām jau kopš to izgudrošanas bija nozīmīga loma maiņā un tirdzniecībā, tāpēc tās ir arī kultūras un tirdzniecības kontaktu liecinieces. Savukārt ekonomiskās pārmaiņas ir cieši saistītas ar sociālajām pārmaiņām sabiedrībā. Tērps un apģērbs kā neskaitāmu simbolisko jēgu nesējs var kalpot sabiedrības struktūras

raksturošanai, tās locekļu iedalījumam pēc dzimtēm, sociālā vecuma, ekonomiskām un politiskām privilēģijām u.c.

Nozīmīga loma apģērbam tiek piedēvēta etniskās vēstures izpētē, tas tiek izmantots individu, kā arī sociālu grupu etniskās identitātes noteikšanā. Pēc apģērba var raksturot arī reliģisko piederību. Turklāt apģērbam atbilstošos apstākļos var tikt atvēlēta vieta arī nacionālās politikas reprezentācijā. Jāņem vērā, ka rituālos apģērbs var iegūt arī maģisku nozīmi. Kā cilvēka ķermenim vistuvāk esošajam priekšmetam tam mēdz piedēvēt aizsardzības, auglības nodrošināšanas, ārstniecības un citas maģiskas funkcijas. Turklāt bez rakstā aplūkotajiem apģērbā var būt apslēpti arī citi informatīvie slāņi, kas ir atkarīgi no indivīda un sabiedrības, kura tos producē jeb piedēvē apģērbam.

Lai būtu pamats pēc apģērba iztīrīt neskaitāmos iepriekšminētos jautājumus, ir jāsāk ar paša apģērba un tā fragmentu analīzi – izejmateriālu, darināšanas tehniku izpēti, pārmaiņām piegriezumā, krāsu izvēlē, valkāšanas tradīcijās u.tml. Eiropā, īpaši Skandināvijas valstīs, jau notiek iepriekš analizētā materiāla pārvērtēšana dažādos aspektos un kontekstos. Savukārt Latvijā, ņemot vērā lielo arheoloģiskajos izrakumos iegūto kolekciju klāstu, vēl nav pabeigta tekstiliju materiāla apzināšana, sistematizēšana un sākotnējā izvērtēšana. Tikai pēc lietisko avotu bāzes analīzes var pievērsties plašākai un dziļākai apģērbā ietvertu informatīvo slāņu izpētei, kas tika aplūkoti šajā rakstā. Tomēr, pētot apģērbu, jāņem vērā, ka minētie informatīvie slāņi nav universāli laikā un telpā. Tādēļ pētniekam jābūt uzmanīgam un kritiski jāizvērtē aplūkojamais materiāls, lai nesaskatītu apģērbā to, kas tam netika piedēvēts tā izmantošanas laikā.

Apģērba izpētes kvalitāti un izpētes gaitā iegūto datu kvantitāti veicina vēsturnieku un arheologu sadarbība ne vien ar eksakto zinātņu pārstāvjiem, bet arī amatniekiem. Piemēram, ķīmijas un fizikas speciālisti, lietojot specifiskas metodes un profesionālu aprīkojumu, var iegūt datus, kas ar vēstures izpētes metodēm nav pieejami (ķīmiskais sastāvs, absolūtie datējumi u.c.), savukārt amatnieku profesionālās zināšanas sekmē apģērba darināšanas tehniku izpratni. Eksperimentālās arheoloģijas metožu lietošana tekstiliju izpētē ir sekmējusi līdz šim neizprastu jautājumu atrisināšanu – darbarīku saistības noskaidrošanu ar apģērba izgatavošanu, to efektivitātes noteikšanu, kas savukārt atvieglo apģērba ražošanas nozīmes izpratni utt. Tādējādi starpdisciplināri pētījumi veicina ne vien apģērba kā lietiskā avota vispusīgu izpēti, bet arī atvieglo dažādu vēstures procesu skaidrošanu.

Ņemot vērā, ka vēsturnieks apmierina sabiedrības pieprasījumu pēc informācijas, būtiska ir apģērba izpētes rezultātu popularizēšana, kuras gaitā nozīmīga loma ir apģērba vizuālām rekonstrukcijām. Apģērba pētnieki atzīmē, ka pat tad, ja trūkst datu pilnīgas tērp vizuālas rekonstrukcijas izveidei, tā tomēr jāmēģina veidot, stingri atrunājot, uz kādiem materiāliem tā ir balstīta.⁶⁴ Vizuālas rekonstrukcijas ir nozīmīgākais veids, kā sabiedrībā raisīt interesi par apģērba vēsturi un veicināt tās turpmāku apgūšanu.

Nobeigumā vēlētos pieminēt psihologu pausto atziņu: ja cilvēks ir apmierināts ar savu apģērbu un izskatu, viņš jūtas pašpārliecinātāks, apmierināts ar sevi un apkārtējiem,⁶⁵ kas sasaucas arī ar rakstnieka Onorē de Balzaka (*Honoré de Balzac*) plaši citēto domugraudu – “Paviršu attieksmi pret ģērbšanos var uzskatīt par morālu pašnāvību”,⁶⁶ kas pasvītro apģērba nozīmību cilvēka dzīvē un sabiedrībā, par ko nevajadzētu aizmirst ne savos pētījumos, ne ikdienā.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Pēc jaunās hronoloģijas Latvijas vēsture aizsākās līdz ar cilvēku ienākšanu šajā teritorijā 11. g.t. pr.Kr. vidū.
- ² Apģērbs ietver vienu vai vairākas ģērpu kārtas un/vai ģērpu joslas, kas aptver cilvēka ķermeni (*Letonika.lv. Terminu un svešvārdu skaidrojošā vārdnīca*. Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:2068/groups/default.aspx?cid=44671&r=1107&lid=44671&g=1&q=ap%C4%A3%C4%93rbs&h=2530> (skatīts 06.03.2013.)). Savukārt tērps ietver gan apģērpu, gan arī apavus, aksesuārus, frizūru, grīmu u.tml. Ņemot vērā, ka apģērbs ir nozīmīga tērp sastāvdaļa, daudzas rakstā sniegtās atziņas ir vispārināmas arī uz tērp kopumā.
- ³ Ar modi šajā rakstā tiek saprastas noteiktā laikā un telpā valdošās estētiskās prasības pret apģērpu, sadzīves priekšmetiem utt. Saskaņā ar tēmu rakstā mode tiek aplūkota kontekstā ar apģērpu. Jāatzīmē, ka par modes rašanās laiku pētnieku vidū domas dalās. Neskatoties uz to, ka daudzi jauno un jaunāko laiku apģērba un modes pētnieki uzskata, ka mode ir radusies vēlo viduslaiku beigās vai renesanses sākumā, pamatojot to ar apģērba formu izmaiņas ātruma palielināšanos, piekritu Bronvīnai Kosgreivai, ka mode sevis izteikšanas nozīmē pastāv, kopš cilvēki sāka lietot apģērpu (Bronwyn Cosgrave (2001). *The Complete History of Costume & Fashion from Ancient Egypt to the Present Day*. New York: Checkmark Books, p. 7).
- ⁴ Tas notika 20. gs. 30. gados, kad Ziemeļvācijā un Skandināvijā tika atrasti apbedījumi purvos, kuros tekstilijas bija labāk saglabājušās nekā citās līdz tam arheoloģiski pētītās senvietās. (Jerzy Maik (2004). Preface. In: Jerzy Maik (ed.). *Priceless Invention of Humanity – Textiles*. NESAT VIII. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe, pp. 8–9, here p. 8.)

- ⁵ Eva Andersson (1995). Invisible handicrafts. The general picture of textile and skin crafts in Scandinavian surveys. *Lund Archaeological Review*, 1, pp. 7–20, here p. 15.
- ⁶ [Malcolm Barnard] (2007). Fashion and history/fashion in history. In: Malcolm Barnard (ed.). *Fashion Theory. A Reader*. London and New York: Routledge, pp. 33–38, here p. 33.
- ⁷ Apģērba izpētei veltīti darbi lielākoties ir apkopoti konkrēti tekstiliju pētniecībai veltītos rakstu krājumos (piemēram, Ziemeļeiropas arheoloģisko tekstiliju simpozija rakstu krājums (*NESAT*); *FASCICULI ARCHAEOLOGIAE HISTORICAE: From Studies into Ancient Textiles and Clothing*. Łódź, 2010; Lise Bender Jørgensen, Johanna Banck-Burgess, Antoinette Rast-Eicher (Hg.) (2003). *Textilien aus Archäologie und Geschichte. Festschrift für Klaus Tidow*. Neumünster: Wachholtz Verlag; u.c.), atsevišķu teritoriju un vēstures periodu tekstiliju analīzei veltītās monogrāfijās (Elizabeth Wayland Barber (1992). *Prehistoric Textiles. The Development of Cloth in the Neolithic and Bronze Ages with Special Reference to the Aegean*. New Jersey: Princeton University Press; Elisabeth Crowfoot, Frances Pritchard, Kay Staniland (2006). *Textiles and Clothing c. 1150–c. 1450*. [Woodbridge]: The Boydell Press (Medieval Finds from Excavations in London, 4); u.c.) u.tml. Turpretim, izskatot pasaules arheoloģijas žurnāla “Antiquity” 59 numurus (*Antiquity*, vol. 68–82, no. 258–316 (1994–2008)), izdevās atrast tikai dažus apģērba izpētei veltītus rakstus. Lidzīgu ainu atspoguļoja arī ikgadējā Eiropas Arheologu asociācijas kongresa programmas, kurās tekstiliju izpētei reti tiek veltītas atsevišķas sekcijas, neskatoties uz to, ka kongresa sekciju skaits mēdz pārsniegt piecdesmit. Piemēram, XII Arheologu asociācijas kongresā, kas notika 2006. gadā Krakovā, sekcijā “Eiropas viegli iznikstošie avoti” (*European Perishables*) tika iekļauti tikai daži referāti par tekstilijām (Halina Dobrzańska, Bartłomiej Sz. Szmoniewski, Kinga Ryba (eds.) (2006). *European Association of Archaeologists 12th Annual Meeting. Cracow, Poland 19–24 September 2006. Abstracts Book*. Kraków: Akapit, pp. 63–64, 275).
- ⁸ Klavs Randsborg (2011). *Bronze Age Textiles. Men, Women and Wealth*. London: Bristol Classical Press, pp. 10–12.
- ⁹ Friedrich Kruse (1842). *Necrolivonica oder Alterthümer Liv-, Esth- und Curlands bis zur Einführung der Christlichen Religion in den Kaiserlich Russischen Ostsee-Gouvernements*. Dorpat, S. 1–34.
- ¹⁰ Valdemārs Ģintars (1936). Latviešu tautas tērpa aizvēsture. No: A. Dzērvītis, V. Ģintars (red.). *Ievads latviešu tautas tērpu vēsturē*. Rīga: J. Grīnberga izdevniecība, 1936, 7.–92. lpp.
- ¹¹ Anna Zariņa (1970). *Seno latgaļu apģērbs 7.–13. gs.* Rīga: Zinātne; Anna Zariņa (1988). *Libiešu apģērbs 10.–13. gs.* Rīga: Zinātne; Anna Zariņa (1999). *Apģērbs Latvijā 7.–17. gs.* Rīga: Zinātne; u.c.
- ¹² Irita Žeiere (2008). *Arheoloģiskās liecības par apģērbu Latvijā 13.–18. gadsimtā*. Rīga: Mantojums; Irita Žeiere (2006). Par nozīmīgākajiem vidējā dzelzs laikmeta tērpu daļu atradumiem Smoņū senkapos. *Ar-*

- heoloģija un etnogrāfija, XXIII*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apģāds, 357.–366. lpp.; Irita Žeiere (2007). Textile finds from the 13th–17th century cemetery of Puzes Lejaskrogs. In: Antoinette Rast-Eicher, Renata Windler (Hg.). *NESAT IX. Archäologische Textilfunde – Archaeological Textiles. Braunwald, 18.–21. Mai 2005*. Ennenda, pp. 186–190; Irita Žeiere (2008). Par Tiras purva depozīta tekstilmateriāliem. No: Vitolds Muižnieks (sast.). *Pētījumi kuršu senatnē*. Rīga: N.I.M.S., 129.–138. lpp. (Latvijas Nacionālā vēstures muzeja raksti, Nr. 14); u.c.
- ¹³ Ziemeļeiropas arheoloģisko tekstiliju simpozijis ir dibināts 1981. gadā, ar mērķi veicināt Ziemeļeiropas senvietās atrastu tekstiliju izpēti un publicēšanu, taču kopš organizācijas dibināšanas pētniecības lauks ir krietni paplašinājies. Konferences tiek organizētas ik pēc trim gadiem. X simpozijis notika 2008. gadā Kopenhāgenā, tajā piedalījās 130 dalībnieki no 23 Eiropas valstīm un ASV. (Lise Bender Jørgensen (2010). A brief history of the North European Symposium for Archaeological Textiles (NESAT). In: Eva Andersson Strand, Margarita Gleba, Ulla Mannering, Cherine Munkholt, Maj Ringgaard (eds.). *North European Symposium for Archaeological Textiles X*. Oxford, Oakville: Oxbow Books, pp. XVII–XXII.)
- ¹⁴ Eva Andersson Strand, Margarita Gleba, Ulla Mannering, Cherine Munkholt, Maj Ringgaard (eds.) (2010). *North European Symposium for Archaeological Textiles X*. Oxford, Oakville: Oxbow Books; Antoinette Rast-Eicher, Renata Windler (Hg.) (2007). *NESAT IX. Archäologische Textilfunde – Archaeological Textiles. Braunwald, 18.–21. Mai 2005*. Ennenda; Jerzy Maik (ed.) (2004). *Priceless Invention of Humanity – Textiles. NESAT VIII*. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe; Frances Pritchard, John Peter Wild (eds.) (2005). *Northern Archaeological Textiles. NESAT VII. Textile Symposium in Edinburgh, 5–7th May 1999*. Oxford: Oxbow Books; Lise Bender Jørgensen, Christina Rinaldo (eds.) (1998). *Textiles in European Archaeology. Report from the 6th NESAT Symposium, 7–11th May 1996 in Borås*. Göteborg: Göteborg University; u.c.
- ¹⁵ Piemēram: Barber. *Prehistoric Textiles*; Crowfoot, Pritchard, Staniland. *Textiles and Clothing c. 1150–c. 1450*; u.c.
- ¹⁶ Lars Svendsen (2007). *Filosofija mody*. Moskva: Progress-Traditsiia; Malcolm Barnard (ed.) (2007). *Fashion Theory. A Reader*. London and New York: Routledge; Malcolm Barnard (2002). *Fashion as Communication*. London and New York: Routledge; Maia Kiloshenko (2001). *Psikhologija mody*. Sankt-Peterburg: Rech'; Joanne Entwistle (2000). *The Fashioned Body. Fashion, Dress and Modern Social Theory*. Cambridge: Polity Press; Igors Freimanis (1998). *Laiks. Laikmets. Mode*. Rīga: Madris; u.c.
- ¹⁷ Kiloshenko. *Psikhologija mody*, s. 58.
- ¹⁸ Elizabeth Wilson (2007). Explaining it away. In: Malcolm Barnard (ed.). *Fashion Theory. A Reader*. London and New York: Routledge, pp. 15–24, here p. 20.
- ¹⁹ I. Mozus grāmatas 3. nodaļas 6.–7. rinda.
- ²⁰ Bruno F. Adler (1923). *Ot nagoty do obil'nykh odezhd*. Berlin: Izdatel'stvo Z. I. Grzhebina, s. 6.

- ²¹ Barnard. *Fashion as Communication*, p. 55.
- ²² Joanne Entwistle (2007). Addressing the Body. In: Malcolm Barnard (ed.). *Fashion Theory. A Reader*. London and New York: Routledge, pp. 273–291, here p. 273.
- ²³ Kiloshenko. *Psikhologiia mody*, s. 121.
- ²⁴ Citēts pēc: Barnard. *Fashion as Communication*, p. 51.
- ²⁵ Freimanis. *Laiks. Laikmets. Mode*, 10. lpp.
- ²⁶ Nataliia Budur (sost.) (2002). *Istoriia kostiuma*. Moskva: Olma-Press, s. 5.
- ²⁷ Kiloshenko. *Psikhologiia mody*, s. 79.
- ²⁸ Randsborg. *Bronze Age Textiles*, pp. 80–81.
- ²⁹ Elizabeth Rouse (2007). Why do people wear clothes? In: Malcolm Barnard (ed.). *Fashion Theory. A Reader*. London and New York: Routledge, pp. 122–125, here p. 124.
- ³⁰ Barnard. *Fashion as Communication*, p. 116.
- ³¹ Colleen Cutschall (2007). Dresses, Designers, and the Dance of Life. In: *Identity by Design. Tradition, Change, and Celebration in Native Women's Dresses*. New York: HarperCollins Publishers, pp. 64–93, here p. 69.
- ³² Andris Šnē (2002). *Sabiedrība un vara: sociālās attiecības Austrumlatvijā aizvēstures beigās*. Rīga: Intelekts, 224. lpp.
- ³³ Mirdza Slava (1966). *Latviešu tautas tērpi*. Rīga: Zinātne, 77. lpp. (Arheoloģija un etnogrāfija, VII).
- ³⁴ Zariņa. *Apģērbs Latvijā 7.–17. gs.*, 66., 132. lpp.; Žeiere. *Arheoloģiskās liecības par apģērbu Latvijā 13.–18. gadsimtā*, 85., 98. lpp.
- ³⁵ Silvia Laul, Heiki Valk (2007). *Siksälä. A Community at the Frontiers. Iron Age and Medieval*. Tallinn; Tartu, p. 107.
- ³⁶ Piemēram: Barber. *Prehistoric Textiles*, pp. 311–357; Silja Penna-Haverinen (2010). Patterned tablet-woven band – in search of the 11th century textile professional. In: Eva Andersson Strand, Margarita Gleba, Ulla Mannering, Cherine Munkholt, Maj Ringgaard (eds.). *North European Symposium for Archaeological Textiles X*. Oxford, Oakville: Oxbow Books, pp. 195–200; Riina Rammo (2010). Social and economic aspects of textile consumption in Medieval Tartu, Estonia. In: *ibid.*, pp. 201–207; u.c.
- ³⁷ Mona Mortensen (1998). “When they speed the Shuttle.” The role of textile production in Viking Age society, as reflected in a pit house from Western Norway. In: Lise Bender Jørgensen, Christina Rinaldo (eds.). *Textiles in European Archaeology. Report from the 6th NESAT Symposium, 7–11th May 1996 in Borås*. Göteborg: Göteborg University, pp. 187–195, here p. 194; Andersson. *Invisible Handicrafts*, pp. 16–17; Randsborg. *Bronze Age Textiles*, p. 11; u.c.
- ³⁸ Penna-Haverinen. *Patterned tablet-woven band*, p. 199.
- ³⁹ Citēts pēc: Kiloshenko. *Psikhologiia mody*, s. 60.
- ⁴⁰ Kirill A. Mikhailov (2007). Uppland–Gotland–Novgorod. Russian–Swedish relations in the Late Viking Age on the basis of studies of belt mountings. In: Ulf Fransson, Marie Svedin, Sophie Bergerbrant, Fedir Androshchuk (eds.). *Cultural Interaction between East and West*. Ar-

- chaeology, Artefacts and Human Contacts in Northern Europe*. Stockholm: Stockholm University, pp. 205–211, here p. 205.
- ⁴¹ Philippa A. Henry (1998). Textiles as indices of late Saxon social dynamics. In: Lise Bender Jørgensen, Christina Rinaldo (eds.). *Textiles in European Archaeology. Report from the 6th NESAT Symposium, 7–11th May 1996 in Borås*. Göteborg: Göteborg University, pp. 157–165, here p. 157.
- ⁴² Randsborg. *Bronze Age Textiles*, pp. 11, 110–112.
- ⁴³ Daniel Roche (1999). *The Culture of Clothing: Dress and Fashion in the Ancien Regime*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 5.
- ⁴⁴ Svendsen. *Filosofiiia mody*, s. 55.
- ⁴⁵ Ilze B. Loze (2006). Crouched burials of the Corded Ware Culture in East Baltic. In: Lars Larsson, Ilga Zagorska (eds.) *Back to the Origin. New Research in the Mesolithic-Neolithic Zvejnieki Cemetery and Environment, Northern Latvia*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International, pp. 311–326, here p. 323–325; Ilze Loze (2008). *Lubāna ezera mitrāja neolīta dzintars un tā apstrādes darbnīcas*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 127. lpp.; u.c.
- ⁴⁶ Barnard. *Fashion as Communication*, pp. 42–43; Svendsen. *Filosofiiia mody*, s. 55–60, 70–73; Kiloshenko. *Psikhologiiia mody*, s. 71; u.c.
- ⁴⁷ Adam Smith (1812). *The Theory of Moral Sentiments*. London, p. 103.
- ⁴⁸ Kiloshenko. *Psikhologiiia mody*, s. 25, 64, 85.
- ⁴⁹ Anne Hedeager Krag (2005). Denmark – Europe: dress and fashion in Denmark's Viking Age. In: Frances Pritchard, John Peter Wild (eds.). *Northern Archaeological Textiles. NESAT VII. Textile Symposium in Edinburgh, 5–7th May 1999*. Oxford: Oxbow Books, pp. 29–35.
- ⁵⁰ Jaana Riikonen (2006). Mahtimiesten jäljillä – tiennäyttäjänä tekstiilit = Seeking high-ranking men – textiles as signpoints. In: Heiki Valk (ed.). *Etnos ja kultuur. Uurimusi Silvia Laulu auks*. Tartu; Tallinn: [Tartu Ülikool, arheoloogia õppetool], pp. 367–389 (Muinasaja Teadus 18).
- ⁵¹ Svendsen. *Filosofiiia mody*, s. 65–66.
- ⁵² Mary Ellen Roach, Joanne Bubolz Eicher (1979). The language of personal adornment. In: Justine M. Cordwell, Ronald A. Schwarz (eds.). *The Fabrics of Culture: the Anthropology of Clothing and Adornment*. The Hague; New York: Mouton Publishers, pp. 7–21, here p. 15.
- ⁵³ Regina Bendix (1998). Moral integrity in costumed identity. Negotiating “national costume” in 19th-century Bavaria. *The Journal of American Folklore*, 111 (440), pp. 133–145, here p. 142.
- ⁵⁴ Citēts pēc: Dorothy Noyes, Regina Bendix (1998). Introduction: in modern dress: costuming the European social body, 17th–20th centuries. *The Journal of American Folklore*, 111 (440), pp. 107–114, here p. 110.
- ⁵⁵ Ieva Pigozne-Brinkmane (2006). Senais apģērbs un tā valkātāji mūsdienu Vidzemē. *Letonica: Humanitāro zinātņu žurnāls. Literatūra, folklorā, māksla*, 14, 209.–217. lpp., šeit 215. lpp.; Aushra Zabelene (2006). Put' “arkheologicheskoi”, ili “istoricheskoi” odezhdy k fol'klornym ansambliam. No: Juris Urtāns (sast.). *Kultūras krustpunkti. Latvijas Kultūras*

- akadēmijas zinātnisko rakstu krājums*. 3. laid., Rīga: Mantojums, 151.–162. lpp., šeit 159. lpp.
- ⁵⁶ Roach, Eicher. *The Language of Personal Adornment*, p. 19.
- ⁵⁷ Citēts pēc: Debora Linna Dārliņa (2005). *Mode, tērps un veiksmē. Prasmīgas ģērbšanās noteikumi*. Rīga: Zvaigzne ABC, 26. lpp.
- ⁵⁸ Oleg V. Lysenko, Svetlana V. Komarova (1992). *Tkan'. Ritual. Chelovek*. Sankt-Peterburg: Astur, s. 8.
- ⁵⁹ Inna Lazdiņa (2009). Jostas latviešu folklorā. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 25.–37. lpp., šeit 32. lpp.
- ⁶⁰ Randsborg. *Bronze Age Textiles*, p. 49.
- ⁶¹ Lysenko, Komarova. *Tkan'. Ritual. Chelovek*, s. 20.
- ⁶² Lazdiņa. Jostas latviešu folklorā, 32.–33. lpp.
- ⁶³ Mikhail F. Kosarev (2003). *Osnovy iazycheskogo miroponimaniia. Po sibirskim arheologo-etnograficheskim materialam*. Moskva: Ladoga-100, s. 109.
- ⁶⁴ Eva Andersson (2004). The Reconstruction of Archaeological Textiles, a Source Critical Approach. In: Jerzy Maik (ed.). *Priceless Invention of Humanity – Textiles. NESAT VIII*. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe, pp. 195–197, here p. 196.
- ⁶⁵ Kiloshenko. *Psikhologiia mody*, s. 115–116.
- ⁶⁶ Citēts pēc: Dārliņa. *Mode, tērps un veiksmē*, 63. lpp.

CLOTHING – A MIRROR OF A MAN AND SOCIETY. THE POSSIBILITIES AND SIGNIFICANCE OF THE STUDY OF CLOTHING IN THE SCIENCE OF HISTORY

Inna Rozentāle

Mg. hist., postgraduate student at the University of Latvia, research assistant at the Department of Archaeology, Institute of the History of Latvia, University of Latvia.

Scientific interests: material and spiritual culture in the area of present-day Latvia during the Late Iron Age.

E-mail: inna.rozentale@gmail.com

The article is devoted to a wide and diverse subgroup of material sources, namely clothing. The purpose of the article is to find out the informative capacity of clothing as a historical source or the extension and variety of information a researcher could obtain by analysing this subgroup of material sources. The article explores the connecting link between clothing and an individual and its significance in the study of history of the society, as well as provides a characterization of the potential informative layers included in clothing and the possibilities of their use in historical studies. The selected

examples mainly focus on archaeologists' researches into the subject under consideration supplemented also by conclusions of ethnologists, art historians, philosophers and fashion industry experts.

Key words: clothing, historical source, individual, society.

Summary

Clothing is not only an integral part of a human life but also a significant subgroup of material sources which includes information about an individual and society. Clothes are in the closest proximity to the human body, therefore they are directly connected not only with the physical and mental protection of the body but also with the formation of a man's overall image. Formation of a personality takes place in a continuous process of comparing the self with the other people. For this reason, if clothing could be compared with the reflection of a man's personality, then a man's personality in its turn reflects the environment where it has formed.

Notwithstanding that the physical protection of the body is considered as one of the reasons for wearing clothes, over the course of the development of humankind the social relationships became more complicated and the significance of the informative function of clothing also increased. Over the years, various symbolic meanings were attributed to clothing that characterized both the person wearing clothes and society under the influence of which the semantic system attributed to clothing had formed. Clothing and its various articles can contain a wide spectrum of informative layers, awareness of which in the scientific research may contribute to the understanding of historical processes of the studied period and to approaching an objective explanation of the past.

Studies of clothing and its changes can provide an insight into the development of society and environment, i.e. the historical reality in which the attire was used. Clothing may serve as a witness to changes of the weather and climate, as well as an indicator of the hygiene level. Significance of clothing in the studies of the history of economics is doubtless because clothing is not only a witness to the development of dressmaking skills but also to the process of emergence of specialized craft industries where making of garments has grown from handicraft into a significant industry. Textiles have had a significant role in the trade and exchange of goods already since their invention, therefore they are also a witness to the cultural and trade contacts. Whereas economic changes are closely connected with the social changes in society. Articles of clothing and dress as carriers of countless symbolic meanings may serve for characterizing a structure of society. Dress enables to observe emphasizing or discrediting differences of genders, beliefs about sexual norms and amorality. Besides, different dress could be also created for members of different social age groups. Clothing, its quality, availability,

the amount of rare or imported items contained in it can be used for dividing social layers characterized by the political and economical prestige, etc.

A significant role is attributed to clothing in the studies of ethnic history where it helps to determine the ethnic identity of individuals and also social groups. Clothing can be also used for characterizing religious affiliation. Besides clothing in general or its separate articles not only characterize the affiliation of an individual to a specific religious community but also helps a man to identify oneself with it and stimulates following religious norms. Facilitation of becoming part of a social role is a significant function of clothing. Dress binds a man to an obligation to act accordingly to social customs if a person wants to avoid disapproval or exclusion.

It should be taken into account that clothing may also reflect political processes which manifest themselves not only as elaboration of laws and regulations with regard to appearance and decencies of various strata of population but also as securing legitimization of power. On the other hand, in rituals clothing can acquire a magical meaning. Dress as an object being in the closest proximity to the human body is supposed to be endowed with protective, fertile, healing and other magic functions. Besides, apart from those discussed in the article, clothing may also conceal other informative layers which depend on an individual or society which produces or attributes them to clothing.

In order to have a reason to discuss the countless issues mentioned above judging a man by clothing, it is necessary to start with the analysis of dress itself and its fragments – the study of raw materials, sewing techniques, changes in the cut, choice of colours, traditions of wearing, etc. A more extensive and deeper study of informative layers included in clothing may be started only after the basic analysis of material sources. Informative layers directly depend on the dressmaker, the person wearing it and society where it was used. In view of the wide range of information that clothing as a source can contain, it is important to evaluate critically in the study of clothing of a specific period and region what meaning was assigned to it and what information can be obtained from the source in the particular case. Informative layers considered in the article are just examples of the extensive information that can be obtained from the examined subgroup of material sources, yet they are not universal and must not be generalized with regard to the material of any historical period or territory.

In conclusion, I would like to mention psychologists' opinion that if a person is satisfied with his (or her) attire and appearance, he (or she) feels more confident and more satisfied with himself (or herself) and other people, which also corresponds to the widely quoted aphorism of Honoré de Balzac: "Carelessness in dressing is moral suicide," which emphasizes the significance of clothing in the human life and society that should not be forgotten either in one's studies or in the daily life.